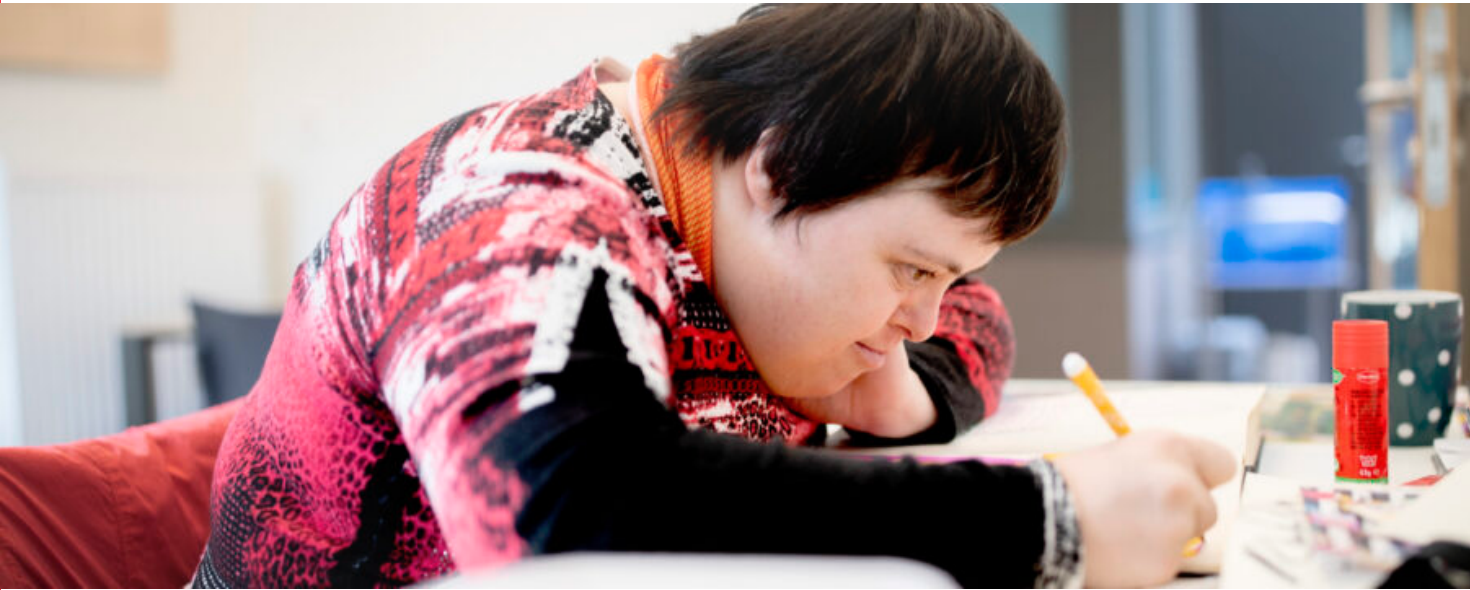

29 JANUARI 2025

INCLUSIEF LEREN VOOR PERSONEN MET VERSTANDELIJKE BEPERKING

INDIVIDUEEL ARTIKEL – JULIETTE NOTE

BACHELORPROJECT 2024 – 2025

DOCENT STEVEN BRANDT

Aantal woorden: 4902

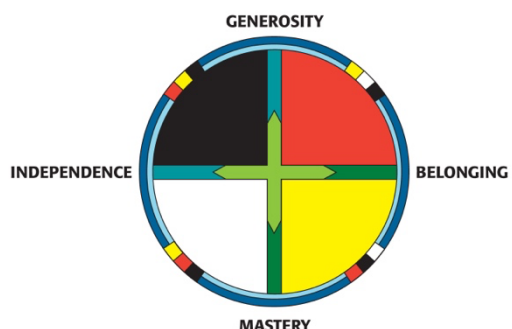
INLEIDING

Inclusieve idealen

In de afgelopen decennia heeft het concept van inclusie steeds meer aandacht gekregen. Dit vindt zijn weerslag op het sociaal beleid en in de zorgsector. Het streven naar een inclusieve samenleving, waarin iedereen, ongeacht beperking, volledig kan deelnemen aan maatschappelijke activiteiten, is een essentieel principe van gelijkheid en mensenrechten. Deze waarden sturen ook mijn handelen op stage; ik streef ernaar om cliënten te ondersteunen in het benutten van hun mogelijkheden. Elke persoon heeft recht op vrijheid en participatie in het leven. Voor mensen met een verstandelijke beperking blijft echter een significant verschil bestaan tussen de theoretische idealen van inclusie en de dagelijkse realiteit. Veel van deze mensen ervaren nog steeds drempels bij deelname aan de samenleving, waaronder leer- en vrijetijdsactiviteiten die traditioneel gezien niet altijd afgestemd zijn op hun specifieke mogelijkheden. Velen ervaren een gebrek aan aangepaste methodieken, beperkte sociale interactie of onvoldoende ondersteuning bij leeractiviteiten. Dit leidt niet alleen tot uitsluiting, maar ook tot een gemiste kans om hun talenten en capaciteiten ten volle te benutten. Dit komt ook deels door de beperkte toegankelijkheid van het reguliere onderwijs. UNESCO stelt dat inclusief onderwijs niet alleen een mensenrecht is, maar ook een noodzakelijke pijler is voor duurzame ontwikkeling (UNESCO Onderwijs, 2020).

De praktijk bij Mozaïek

Tijdens mijn stage bij vzw Mozaïek, een voorziening voor volwassenen met een verstandelijke beperking, werd ik ondergedompeld in een wereld van zorg en ondersteuning. Elke dag maakte ik kennis met een omgeving waarin aandacht is voor zorg op maat en de kracht van elk individu centraal staat. Hun aanbod is voor volwassenen met een verstandelijke beperking, ASS (autismespectrumstoornis), NAH (niet-aangeboren hersenletsel) ... Naast het bieden van woonondersteuning omarmt Mozaïek ook dagondersteuning, waarbij activiteiten in een rustige en serene sfeer plaatsvinden. De dienst van Mozaïek waar ik stage loop, noemt DynaMo. Zij organiseren op maat gemaakte activiteiten voor zowel bewoners als gasten, gericht op *'leren' met behoefte om te ontwikkelen* en *'vrije tijd' met behoefte om erbij te horen*. Een ondersteuning bieden in hun persoonlijke groei en welzijn vormt de kern van hun aanpak. De vrijetijdsactiviteiten van Dynamo zijn een middel, geen doel. Bijvoorbeeld ontspannen, knutselen, muziek en dans. Ze zijn bedoeld om erbij te horen, ook wel *'belonging'* genoemd uit de *'Circle of Courage'*, een ontwikkelingsstimulerend model dat de visie van Dynamo stuurt. In dit model staan universele noden en waarden van mensen centraal:

Belonging, Mastery, Independence en Generosity (Icoba, 2024). Echter, in welke mate kunnen we ‘belonging’ bevorderen wanneer mensen voornamelijk binnen de grenzen van de voorziening functioneren? Bewust naar buiten treden en verbinding maken met een bredere gemeenschap is gewoonweg niet makkelijk. De samenleving biedt behoorlijk wat uitdagingen en ook praktische beperkingen met zich mee (Brokenleg, 2008).

Het leeraanbod van Dynamo zijn activiteiten die een doel op zich zijn, om iets te realiseren en te leren. In de Circle of Courage wordt dit benoemd als ‘Mastery’. Dit aanbod is dus een wekelijks terugkerende activiteit in onze vaste agenda van activiteiten. Dit kan zwemmen zijn, fitness, moestuin, crea. Elke cliënt die dat wenst, heeft recht op 1 activiteit per werkjaar. Dynamo hoopt bij te dragen aan een samenleving waarin iedereen zich welkom voelt. Mijn onderzoek naar de inclusie van leeraanbod te versterken sluit dus rechtstreeks aan bij de dagelijkse praktijk en uitdagingen op mijn stage, die bijdragen aan mijn motivatie en inspiratie.

RELEVANTIE VAN SOCIAAL WERK

Meer dan ‘meedoen’

Levenslang leren biedt mensen met een verstandelijke beperking niet alleen de kans om hun praktische vaardigheden te vergroten, maar ook om hun zelfredzaamheid en zelfvertrouwen te versterken. Ik volg de slogan ‘*lifelong learning for all*’ uit de Europese Pijler van sociale rechten (Europese Pijler van sociale Rechten, 2017). Dit klinkt mooi, maar de praktijk is vaak ingewikkelder. Voor mensen met een verstandelijke beperking gaat het niet alleen om het aanleren van praktischere vaardigheden, maar ook om die kansen te krijgen om zichzelf te ontwikkelen. Waar zijn al die sociale activiteiten? Ze willen niet alleen ‘mogen’ meedoen, maar zich ook echt als volwaardige deelnemers voelen. Is ons leeraanbod wel inclusief genoeg voor mensen met een verstandelijke beperking?

Recht op inclusie

Het begrip ‘inclusie’ is inherent aan de internationale definitie van Sociaal Werk: “*Sociaal werk is een praktijk-gebaseerd beroep en een academische discipline die sociale verandering en ontwikkeling, sociale cohesie, empowerment en bevrijding van mensen bevordert. Principes van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten, collectieve verantwoordelijkheid en respect voor diversiteit staan centraal in het sociaal werk. Onderbouwd door sociaalwerktheorieën, sociale wetenschappen, menswetenschappen en inheemse en lokale vormen van kennis, engageert sociaal werk mensen en structuren om levensuitdagingen en problemen aan te pakken en welzijn te bevorderen*”, aangezien sociaal werk zich richt op het wegnemen van sociale barrières die de deelname aan de samenleving belemmeren (Global definition of social Work, 2014). Vrijtijdsbesteding en levenslang leren zijn onlosmakelijk verbonden met de principes van sociaal werk. Vrijtijd is niet slechts een tijdsbesteding; het draagt bij aan de

persoonlijke ontwikkeling, sociale integratie en een gevoel van verbondenheid. Tegelijkertijd is levenslang leren essentieel in een dynamische samenleving waarin vaardigheden en kennis voortdurend moeten worden aangepast om volwaardig te kunnen participeren. Deze beide concepten zijn van bijzonder belang voor sociaal werk, omdat zij een platform bieden voor empowerment, sociale cohesie en gelijke kansen.

In mijn stagecontext bij Dynamo worden leeractiviteiten ingezet als middel om levenskwaliteit van de personen met een beperking te verbeteren. Deze groep ervaart vaak sociale uitsluiting en stigmatisering, wat hun deelname aan de samenleving beperkt en moeilijk maakt. ‘Gewoon meedoen is niet vanzelfsprekend. Het is hard werken,’ zegt Davey, die een licht verstandelijke beperking heeft, in een onderzoek over de moeilijkheden uit het dagelijkse leven van mensen met een beperking (Olthof, 2025).

Inclusief levenslang leren is cruciaal voor sociaal werk, omdat het een directe impact heeft op de empowerment van kwetsbare groepen. Het draagt bij aan sociale cohesie doordat er wordt geïntegreerd in diverse bevolkingsgroepen. Het benadrukt dat sociale rechtvaardigheid en mensenrechten niet alleen beleidsdoelen zijn, maar gerealiseerd kunnen worden via vrijetijds- en leerinitiatieven. Organisaties zitten eigenlijk met beperkte middelen om in te zetten op inclusief leren, vooral voor mensen met een beperking. Omdat er onvoldoende kan worden geïnvesteerd in programma's die gericht zijn op levenslang leren, blijven de meest kwetsbaren achter in hun ontwikkeling.

BELANG VAN SENSIBILISERING

Het leven van mensen met een verstandelijke beperking wordt gekenmerkt door wat Marijke, een van de geïnterviewden uit het artikel over ‘erbij horen als persoon met een verstandelijke beperking’, omschrijft als een “*dagelijkse strijd*” en door anderen als “*hard werken*” om gewoon mee te kunnen doen. Deze ervaringen roepen de vraag op hoe we de maatschappij kunnen sensibiliseren om inclusie niet enkel als ideaal te beschouwen, maar als dagelijkse praktijk. Neem een voorbeeld aan het verhaal van Davey, een 23-jarige man met een licht verstandelijke beperking die regelmatig naar de sportschool gaat. Voor Davey is sporten niet alleen een fysieke activiteit, maar ook een poging om aansluiting te vinden bij anderen. Hij zoekt contact op met mensen die daar rondlopen, maar merkt dat hij zich moet aanpassen aan de ongeschreven regels van de sportschool. “In de sportschool spreek je mensen niet aan, al helemaal niet tijdens oefeningen. Dat doe je gewoon niet”, legt hij uit. Hoewel Davey zich aanpast, blijft echt contact uit en voelt hij zich vaak buitengesloten (Olthof, 2025).

Er is een zekere nood aan het creëren van laagdrempelige en toegankelijke ontmoetingsplaatsen in de samenleving. Mensen met een beperking voelen zich vaak buitengesloten in publieke ruimtes. Dit gevoel van uitsluiting kan worden verminderd door inclusieve gemeenschapscentra te ontwikkelen waar iedereen zich welkom voelt. Zulke plaatsen bieden mogelijkheden voor spontane interacties, wat helpt om de kloof tussen

mensen met en zonder beperking te overbruggen. Sociaal werkers hebben een belangrijke rol in dit proces. Ze staan vaak dicht bij de dagelijkse realiteit van de mensen met een beperking en zien van dichtbij de botsingen die zij ervaren. Ze vormen een brug tussen de leefwereld en systeemwereld van de mensen. Zo willen ze de systeemwereld toegankelijker maken voor de burgers, wat ook wel systeemwereldgericht handelen wordt genoemd binnen sociaal werk.

Ook andere aspecten van het dagelijks leven ondervinden mensen met een beperking moeilijkheden. Debbie, een vrouw van 39, raakte in financiële problemen nadat ze op zichzelf ging wonen. Ze wist niet hoe ze haar rekeningen moest betalen en besloot ze ongeopend in een kast te stoppen. Ze vertelt: “Ik haalde de post wel uit de brievenbus, want dat moest. Vervolgens gooide ik die in de kast. Hoe rekeningen betaald moesten worden, daar snapte ik geen flikker van.” Debbie schreef zich in voor een cursus huishoudkunde, maar liep tegen problemen aan toen ze extra uitleg nodig had over het regelen van de financiële zaken. Hoewel de cursusinhoud waardevol was, voelde Debbie zich onvoldoende ondersteund om de leerstof in praktijk te brengen. Ze vertelt: “Ik begrijp wat er in de les wordt uitgelegd, maar zodra ik thuis ben, weet ik niet meer wat ik moet doen.” Debbie’s ervaring laat zien hoe belangrijk het is dat leeraanbod niet alleen informatief is, maar ook aansluit bij de dagelijkse leefwereld van de deelnemers. Het gebrek aan begeleiding of kennis in alledaagse situaties kan dus grote gevolgen hebben. Dit vraagt fundamentele herziening van de maatschappelijke houding tegenover mensen met een beperking. Een belangrijk aspect van sensibilisering is het omkeren van het dominante beeld dat mensen met een beperking slechts ontvangers van zorg zijn. Er is een druk om zich aan te passen aan een onderwijssysteem dat nauwelijks ruimte biedt voor maatwerk en dat vaak ten koste gaat van de motivatie van mensen met een beperking (Olthof, 2025).

Sensibilisering over dit onderwerp is daarom cruciaal. Het brede publiek, maar ook beleidsmakers en onderwijsinstellingen, moeten zich bewust worden van de noodzaak van een inclusief leeraanbod dat deze mensen niet alleen ondersteunt, maar ook activeert. Het vraagt om een fundamentele herziening van hoe onderwijs wordt georganiseerd. Het is aan ons als samenleving om te erkennen dat leren voor mensen met een verstandelijke beperking geen luxe is, maar een recht dat hen de mogelijkheid geeft om hun potentieel te benutten en volwaardig deel te nemen aan de maatschappij. Alleen door hun ervaringen en behoeften serieus te nemen, kunnen we een onderwijsomgeving creëren waarin niemand wordt buitengesloten.

INSPIRERENDE INITIATIEVEN

De maatschappelijke verantwoordelijkheid voor inclusief leeraanbod lijkt te weinig geïntegreerd in beleid en praktijk. Inclusief leren is mogelijk, dat zie je aan de organisaties die zich hiervoor inzetten, maar die opereren vaak los van structurele ondersteuning vanuit de maatschappij. Hun bereik is beperkt. Veel initiatieven zijn afhankelijk van subsidies (zoals Kompas vzw) en vrijwilligerswerk (zoals Dynamo), wat hun duurzaamheid bedreigt.

Kompas vzw

Tijdens mijn stage moest ik een vormingspakket maken voor cliënten van Mozaïek. Deze educatieve vormingssessies draaiden rond 'mediawijsheid'. Ik schakelde hulp in bij externe partners; zo kwam ik bij Kompas vzw. Ondersteuning in werk, leren en vrije tijd vind je daar ongetwijfeld. Ze hebben tal van leerrijke projecten, zoals de digibank waar ze hulp bieden bij digitale vragen en vormingen rond digitale thema's geven. Door samenwerking kon ik mijn vorming bouwen op maat. Kompas vzw heeft nog enkele projecten als 'Op Zwier' en 'Op Schok' die voor mensen met een verstandelijke beperking begeleide uitstappen en avontuurlijke activiteiten bieden om ervaringsgericht te leren (Kompas, 2024).

Daarnaast biedt Konekt workshops en trainingen aan waarbij mensen met een beperking vaardigheden opdoen die hen helpen om sterker in het leven te staan. Hun aanpak is gericht op empowerment en inclusie. Hun initiatief 'Brake-Out' ondersteunt jongeren en volwassenen met een beperking in een praktische opleiding van drie jaar. Bij Brake-out gaan ze twee dagen per week op zoek naar wat ze graag doen en wat hun talenten zijn. Ze worden ondersteund in het ontwikkelen van levensvaardigheden en het realiseren van persoonlijke doelen (Konekt, 2024).

Ligo

In Vlaanderen zijn er dus inspirerende initiatieven die al inzetten op inclusief leren voor mensen met een verstandelijke beperking. Hoewel deze initiatieven waardevolle bijdragen leveren, richten ze zich op specifieke aspecten zoals sociale participatie, ervaringsleren... Wat ontbreekt, is een overkoepelende visie en strategie die inclusie structureel verankert binnen het reguliere levenslange leeraanbod.

Ik kwam zelf kort in contact met Ligo, door een samenwerking met Kompas vzw. Ligo is een centrum voor basiseducatie, waar basisopleidingen worden aangeboden aan laaggeletterde volwassenen (Ligo, 2024). Maar de aandacht voor op maat gemaakte cursussen voor mensen met een verstandelijke beperking is zoek, allesinds naar mijn weten en waartoe mijn zoektocht me heeft geleid. Toch vertelde een medewerker van Kompas vzw me dat Ligo met hen samenwerkt en koppen samensteekt om samen iets te kunnen betekenen voor elkaar. Het lijkt me een sterk teken dat er meer en meer organisaties inzien dat ze een bepaalde doelgroep niet bereiken en dat zij kunnen kijken hoe ze aanpassingen aan hun systemen kunnen doen om te komen tot op maat gemaakt aanbod voor die doelgroep, of hoe ze door samenwerkingen hun competenties kunnen vergroten en een bredere groep kunnen aantreffen.

CVO

CVO's of centra voor volwassenenonderwijs bieden een breed scala aan opleidingen en cursussen aan voor volwassenen, met aandacht voor flexibele trajecten en toegankelijkheid.

Toch is de vraag gerechtvaardigd of dit leeraanbod voldoende inclusief is voor personen met een verstandelijke beperking. Hoewel CVO's inspanningen leveren om een divers publiek te bereiken, zijn er zowel sterke punten als uitdagingen die bepalen hoe toegankelijk en inclusief hun onderwijsaanpak daadwerkelijk is. Het CVO-leeraanbod is flexibel opgesteld: veel centra bieden modulaire cursussen aan, waardoor cursisten op hun eigen tempo kunnen leren en specifieke delen van een opleiding kunnen volgen. Leerzorg kan bovendien ook aangeboden worden in samenwerking met externe begeleiders, wat kan bijdragen aan een meer inclusieve leerervaring.

Ondanks deze positieve punten zijn er ook belangrijke beperkingen die ik zie. Het niveau van de leerstof is te hoog voor personen met een verstandelijke beperking. Het is niet omdat men beperkt is in zijn verstand dat die daarom moet uitgesloten worden om bij te leren. Zij hebben ook hun behoeften en hun talenten, wat vaker onderschat wordt door onze samenleving, en het leeraanbod is niet altijd specifiek daarop afgestemd. Het feit dat er geen specifieke cursussen zijn aangesloten bij hun mogelijkheden beperkt hun toegankelijkheid. Door dit probleem hebben zij dus moeilijkheden met het komen tot het realiseren van hun mensenrechten ((C.), 2015).

Uitdagingen

Leerwinkels voor iedereen?

Ik kijk naar de missie van onze projectpartner, *Huis van het Leren vzw*, die als basiswerking *Leerwinkel* stelt, die luidt: levenslang leren toegankelijk maken voor iedereen. Ze willen volwassenen met een leervraag helpen bij het vinden van een passend opleidingsaanbod. In de voorstelling van onze projectpartner verwees de presentatie sterk naar het streven levenslang leren aan te bieden voor *iedereen*, ongeacht leeftijd, achtergrond en opleidingsniveau.

In mijn oren klinkt 'iedereen' als iedereen, inclusief mensen met een beperking. Ik mis het specifieke aanbod, opgericht op personen met een beperking. Waarom krijgen personen met een beperking niet die kans om hun weg te versterken naar levenslang leren? Waarom worden zij daar niet in ondersteund? Ik zie in hun missie zeker een focus op inclusie; ze willen in deze diverse bevolking bepaalde doelgroepen steunen in hun weg naar levenslang leren. Een co-creatie van inclusievere trajecten kan volgens mij bijdragen aan een op maat gemaakt leeraanbod. Herbekijken van de opleidingen om die meer drempelvrij te maken kan ook bijdragen aan een toegankelijker aanbod waar ze naar willen streven.

Er wordt aangegeven door de zelfstandigere groep van mensen met een beperking dat zij ook moeite hebben bij alledaagse dingen zoals huishoudelijke taken, reizen met het openbaar vervoer en regelen van financiën. Dit lijkt me het best te passen bij de aanpak die Ligo al hanteert: basisopleidingen waar je leert wat je echt nodig hebt en meteen kan gebruiken in je

dagelijkse leven. Hoe kan de Leerwinkel bijdragen aan een meer inclusieve maatschappij? Zoals ik net aangaf, lijkt het me vooral zinvol om de laagdrempeligheid te bevorderen van de leerwinkels. Men kan outreachend te werk gaan om zich actiever te gaan richten op kansgroepen.

Behoefte aan politisering

Het Persoonsvolgend Budget (PVB) in Vlaanderen lijkt op papier een krachtig instrument voor inclusie en zelfregie, maar in praktijk loopt het vaak anders. Voorzieningen die afhankelijk zijn van deze financiering hebben onbedoeld de neiging om mensen met een beperking binnen de vertrouwde muren van hun organisatie te houden. Dit schuurt met het idee van échte maatschappelijke participatie: wie beslist nu werkelijk over waar mensen hun talenten inzetten? En hoeveel ruimte krijgen zij om uit deze veilige cocon te stappen? Hoewel het PVB financiële ondersteuning biedt, blijkt het vaak ontoereikend voor trajecten die voorbij de basale zorg reiken. Voor volwassenen met een verstandelijke beperking is er weinig ruimte voor ambitie of persoonlijke groei, omdat de maatschappij hen onbewust in een smalle rol duwt: afhankelijk en beperkt. Dit komt voort uit een diepgeworteld stigma dat talenten onderschat en verwachtingen laag houdt. Werkgevers, opleiders en zelfs families kijken vaak vooral naar wat niet kan, in plaats van wat mogelijk is (Advies Commissie Inclusief Onderwijs over evolutie naar inclusief, sd).

Ik wil hier toch een korte verwijzing doen naar het ethische dilemma dat ik moest analyseren op stage. In de praktijk blijkt dat voorzieningen financieel afhankelijk zijn van het budget dat aan cliënten worden toegewezen, wat leidt tot een spanningsveld tussen de zorgbehoefte en de beperkte middelen. Bijvoorbeeld: een cliënt die intensieve ondersteuning nodig heeft voor gedragsproblemen krijgt mogelijk hetzelfde budget als een cliënt die minder ondersteuning vraagt, wat betekent dat de begeleider meer tijd moet besteden in het zorgplan voor deze cliënt, ten koste van anderen. Deze afhankelijkheid zorgt ervoor dat het systeem niet altijd adequaat de zorg biedt die cliënten nodig hebben, wat kan leiden tot onrechtvaardigheid in de zorgverlening. Begeleiders worden geconfronteerd met de uitdaging om de beperkte middelen zo eerlijk mogelijk te verdelen over de cliënten, terwijl de werkelijke behoefte vaak niet volledig wordt weerspiegeld in het PVB-systeem. Dit dilemma creëert gevoelens van machteloosheid, omdat er een constante strijd is tussen het naleven van financiële realiteit en het bieden van zorg op maat (Note, 2024).

Voorzieningen zitten hier gevangen tussen twee werelden: enerzijds willen ze mensen kansen bieden om te participeren, anderzijds houdt financiering hen geboden aan een systeem dat economische efficiëntie boven sociale impact stelt. Het gevolg? Inclusie blijft een belofte die voor velen buiten bereik ligt. Dit is precies waar politiserend werken een verschil kan maken. Niet door enkel te pleiten voor meer middelen, maar door maatschappelijke structuren een beeldvorming kritisch te bevragen. Waarom wordt groei gezien als een uitzondering en niet als een recht? Politiserend werken daagt niet alleen de samenleving uit, maar stelt ook

voorzieningen en beleidsmakers verantwoordelijk om verder te kijken dan economische modellen. Het gaat om het creëren van echte kansen: niet omdat iemand moet, maar omdat iedereen mag. Als samenleving hebben we de plicht om talenten te zien, ruimte te maken voor ambities en de veilige muren die we hebben gebouwd een ingang naar de wereld te laten worden. Inclusie stopt niet bij woorden; het begint bij de keuze om mogelijkheden te openen.

Ondersteuning en flexibiliteit

De Vlaamse overheid zet zich via organisaties zoals het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AGODI) en het Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO) in voor een inclusief leeraanbod, waarbij flexibiliteit en ondersteuning sleutelbegrippen zijn. Toch blijft er kritiek op hoe deze principes in de praktijk worden betaald.

Dankzij modulaire trajecten, trajectbegeleiding en de mogelijkheid om op eigen tempo te studeren, krijgen cursisten de kans om op hun eigen manier te groeien. Via het AGODI worden deze principes actief ondersteund. Het rapport *'Ondersteuning voor levenslang leren'* wijst erop dat deze aanpak gericht is op maatwerk voor diverse doelgroepen, inclusief volwassenen met een beperking (Jaarrapport Levenslang Leren, 2023). Hoewel deze flexibiliteit vaak wordt geprezen, stelt de praktijk ons voor uitdagingen. Het modulaire systeem, met zijn brede waaier aan keuzes, kan voor sommige studenten verwarrend werken. Ik zag op stage hoe belangrijk structuur en helderheid voor mensen met een verstandelijke beperking is. Stel dat een deelnemer van mijn stage een opleiding in het volwassenenonderwijs wil volgen, zoals een module 'creatieve vaardigheden'. De modulaire structuur van het onderwijs biedt vrijheid in het tempo, maar kan ook zorgen voor onzekerheid. Als de opleidingsdagen telkens wisselen, of de opleidingsinhoud, kan dit overweldigend zijn voor iemand die baat heeft bij duidelijkheid. Hoe kunnen trajecten flexibel zijn en toch consistentie bieden? Hier moet iemand een rol innemen om een brug te slaan tussen de deelnemer, de onderwijsinstelling en het netwerk. Hier een netwerk van ondersteuning creëren is cruciaal voor het proces (AGODI, 2020).

In het streven naar inclusieve onderwijsinitiatieven speelt ondersteuning ook een belangrijke factor. Het Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO) ontwikkelt bijvoorbeeld individuele

onderwijsmaatregelen om gelijke kansen te bieden, zoals aangepaste proeven, persoonlijke ondersteuning... Toch worden deze vaak gezien als basisvoorziening, terwijl een veilige leeromgeving en diepgaande ondersteuning meer zijn dan enkel praktische aanpassingen (Siho, 2020). Tijdens mijn vormingspakket over 'mediawijsheid' merkte ik hoe lastig het is om adequate ondersteuning te geven aan een diverse groep van 7-8 deelnemers, elk met unieke behoeften. Dat maakte het moeilijk om zowel individueel maatwerk te geven als de cohesie van de groep te behouden. Ik merkte hoe belangrijk die vertrouwde omgeving van Mozaïek was voor het succes van de vorming en welke rol de organisatie hier speelde voor de mensen. Deelnemers voelden zich veilig, omdat ze de begeleiders, de locatie en elkaar kenden. Dit *safe space*-gevoel zorgde ervoor dat ze makkelijker hun grenzen konden aangeven en actiever deelnamen aan de sessies. Bij een opleidingstraject ligt deze vanzelfsprekende veilige context minder voor de hand. Ze kunnen uitgedaagd worden om in een minder bekende setting te functioneren. Zeker in het begin van een traject kan hier heel snel op worden afgehaakt en dit kan doorslaggevend zijn voor sommigen om ermee te stoppen.

Inclusieve arbeidsmarkt

Waarom blijft het een droom?

Hoewel meer dan 60% van de Vlamingen gelooft in tewerkstelling van mensen met arbeidbeperking, blijft de inclusieve arbeidsmarkt een verre droom. De werkzaamheidsgraad van slechts 43% bij deze groep, zoals gerapporteerd door Steunpunt Werk, toont aan dat er een aanzienlijke kloof is tussen intenties en de realiteit (Algemene Directie Statistiek, 2023). Wat houdt ons tegen om deze kloof te dichten?

Stigmatisering speelt een grote rol op maatschappelijk vlak. Vooroordelen over de capaciteiten van mensen met een beperking blijven hardnekkig bestaan. Een veelvoorkomend stigma is de overtuiging dat mensen met een beperking minder waardevol zouden zijn op de werkvloer. Werkgevers vrezen dat ze extra begeleiding nodig hebben of dat ze minder productief zijn. Deze aannames negeren de diversiteit binnen deze groep en de unieke talenten die zij kunnen inbrengen. Bovendien creëert dit een vicieuze cirkel: door hen minder kansen te geven, blijven mensen met een beperking vaak ondervertegenwoordigd in de maatschappij, wat de vooroordelen in stand houdt. Dit leidt niet alleen tot minder kansen op de arbeidsmarkt, maar ook tot een gebrek aan zichtbaarheid van succesverhalen die de meerwaarde van inclusie onderstrepen. Tegelijkertijd ervaren mensen met een arbeidsbeperking zelf vaak gebrek aan zelfvertrouwen, mede door ervaringen van uitsluiting en falen. Dit sluit aan bij de self-fulfilling prophecy van Robert K. Merton, wat betekent dat wanneer men denkt dat iemand iets niet kan, die persoon zich daar ook naar gaat gedragen. Voor mensen met een beperking werkt dit ook zo. Als mensen om hen heen verwachten dat ze niet veel kunnen leren, dan gaan ze ook vaak minder die kansen krijgen. Daardoor blijven ze achter (Merton, 1948).

Inclusief onderwijs

Inclusief onderwijs is een plek waar de leerling centraal staat en waar jongeren met of zonder autisme samen naar dezelfde school gaan (Vlaamse Vereniging Autisme, sd). Maar wat met volwassenen? Daar ligt de focus niet meer op het formeel onderwijs, maar eerder in de context van werk. In dit kader zien we initiatieven zoals beschutte werkplaatsen, die als inclusieve werkplekken dienen voor volwassenen met afstand tot de arbeidsmarkt. Deze werkplekken bieden begeleiding op maat, maar staan voor de uitdaging van structurele segregatie, zoals blijkt uit de vaststellingen van het Europees Comité voor Sociale rechten in 2017 (Europese Pijler van sociale Rechten, 2017). Het comité wees Vlaanderen terecht op de schending van het recht op inclusief onderwijs, doordat leerlingen met een verstandelijke beperking vaak nog steeds worden doorverwezen naar buitengewoon onderwijs en onvoldoende ondersteuning ontvangen binnen reguliere onderwijsinstellingen (Vandelanotte, 2018). Dit probleem zet zich voort in werkcontext, waar mensen met een beperking vaak in gescheiden werkplekken terechtkomen in plaats van toegang te krijgen tot reguliere werkplekken.

Keuzemogelijkheden

De *capability approach* van Martha Nussbaum biedt een waardevol theoretisch kader om deze problematiek te begrijpen. Volgens Nussbaum zijn de toegang tot onderwijs en werk fundamentele rechten die mensen in staat stellen hun volledige potentieel te realiseren (Nussbaum, 2000). Het uitsluiten van mensen met een verstandelijke beperking van reguliere leer- en werkomgevingen beperkt hun keuzemogelijkheden en belemmert hun vermogen om een volwaardig leven te leiden. De *capability approach* benadrukt het belang van het doorbreken van deze barrières en het creëren van een samenleving waarin iedereen dezelfde kansen krijgt om zich te ontwikkelen. Het gaat hierbij niet alleen om gelijke toegang tot bijvoorbeeld onderwijs of werk, maar ook om het vermogen om daadwerkelijk iets te doen met die toegang, of iets te leren. Dit houdt in dat mensen de juiste ondersteuning nodig hebben om zich te kunnen ontplooien. Bijvoorbeeld: in beschutte werkplaatsen wordt er weliswaar werkgelegenheid geboden, maar vaak zijn die gescheiden van reguliere werkplekken. Dit betekent dat ze niet de kans krijgen om zich te mengen met andere werknemers of zich te ontwikkelen in een dynamische werksetting. Volgens de *capability approach* zou het voor deze mensen veel meer waardevol zijn om, indien mogelijk, toegang te krijgen tot reguliere werkplekken. Dit zou hen niet alleen de kans bieden om nieuwe vaardigheden op te doen, maar ook om hun sociaal netwerk te vergroten. De *capability*-benadering pleit ervoor om beleid en voorzieningen zó in te richten dat mensen met een verstandelijke beperking niet worden beperkt in hun keuzemogelijkheden. Dit sluit aan bij de waarde van inclusie, waarbij iedereen de ruimte krijgt om actief deel te nemen aan de samenleving, ongeacht zijn of haar beperking.

Brede reflectie

Inclusie of illusie?

Dit laatste citaat van Lief Vanbael benadrukt een pijnlijke realiteit: *Hoewel inclusie als een belangrijk streven wordt gepromoot, is er nog steeds een enorme kloof tussen de idealen van inclusie en de dagelijkse praktijk. Vanbael stelt dat we “de mond vol hebben van inclusie”, maar tegelijkertijd de lat steeds hoger leggen, wat het voor veel mensen, waaronder mensen met een verstandelijke beperking en ouders, moeilijk maakt om daadwerkelijk deel te nemen aan het reguliere onderwijs en de arbeidsmarkt. Het aantal kinderen dat nog steeds in het buitengewoon onderwijs terechtkomt, blijft elk jaar groeien, wat aangeeft dat er nog steeds onvoldoende mogelijkheden zijn voor integratie in reguliere systemen.*

Deze situatie reflecteert de uitdagingen die mensen met een verstandelijke beperking ondervinden bij het vinden van hun plek in de samenleving, vooral wanneer structuren niet zijn aangepast aan hun noden. Vanbael stelt terecht dat inclusie pas echt haalbaar wordt wanneer we betekenisvolle relaties aangaan, niet alleen met de ‘goeien’, de mensen die het makkelijk hebben, maar met *alle* mensen met een beperking. We moeten gezamenlijke vooroordelen achter ons laten en actief relaties bouwen met mensen die vaak als ‘anders’ gezien worden. Dan kan er sprake zijn van een authentieke inclusie. Vanbael’s scherpe analyse vraagt ons om onze ideeën over inclusie te herzien en die om te zetten naar concrete daden die werkelijk recht doen aan het potentieel van ieder individu (Vanbael, 2024).

Conclusie

Het concept van inclusief leeraanbod voor mensen met een beperking benadrukt dat iedereen, ongeacht cognitieve mogelijkheden, kansen moet krijgen om vaardigheden te ontwikkelen. Maar hoe inclusief zijn onze huidige methoden werkelijk, en in hoeverre dragen deze bij aan maatschappelijke inclusie? De vraag dringt zich op of segregatie een noodzakelijk kwaad is binnen het streven naar inclusie. Specifieke aangepaste activiteiten voor mensen met een verstandelijke beperking worden vaak georganiseerd binnen de beslotenheid van voorzieningen, zoals mijn stageplek *Mozaïek*. Hieruit rijst de fundamentele vraag: bevorderen we inclusie daadwerkelijk wanneer we de doelgroep in een aparte context plaatsen? Hoewel deze omgevingen veilige leerruimtes bieden, zoals onze werkateliers, isoleert hun besloten karakter hen mogelijk van de bredere samenleving. Kunnen we inclusie nastreven zonder directe participatie in die samenleving? Er rijzen spanningen tussen bescherming en empowerment. Aan de ene kant biedt een beschermende omgeving rust en structuur die de mensen nodig hebben. Aan de andere kant kunnen voorzieningen het risico lopen barrières op te werpen voor volwaardige participatie. Waar zijn dan de grenzen van de verantwoordelijkheid van sociaal werk? Moeten we mensen begeleiden in het aangaan van maatschappelijke uitdagingen, zelfs als dit betekent dat we hen blootstellen aan mogelijke

mislukkingen? Of is het onze plicht om hen te behoeden voor risico's, zelfs als dit hun kansen op zelfontwikkeling beperkt?

Tijdens mijn stage ontdekte ik dat een inclusieve omgeving creëren meer vraagt dan goede bedoelingen; het vraagt om moedige keuzes. Mijn methodische aanpak voor dit onderzoek bestond uit observaties op stage, met mijn voortdurende kritische blik, waar ik leerde niet alleen te kijken naar wat goed gaat, maar ook naar wat beter kan. Ik deed vooral een beroep op ervaringen, theorieën, feiten, verhalen en literatuur. Ik koos er bewust voor om inclusie niet als een abstract ideaal te beschouwen, maar als een praktijk die begint met kleine concrete stappen. Ik heb bijvoorbeeld zelf geprobeerd om activiteiten te plannen die aansluiten bij de leerwereld van cliënten en die hen uitdagen om hun grenzen te verleggen. Tegelijkertijd blijf ik reflecteren op de spanningen die ik ervaarde: hoe kunnen we mensen de veiligheid bieden die ze nodig hebben, zonder hen af te sluiten van de maatschappij? Dit dilemma zal me blijven uitdagen om kritisch te kijken naar hoe we inclusie écht kunnen realiseren, voor iedereen.

Bibliografie

- (C.), C. (2015, juni 1). *CVO Gent*. Opgehaald van CVO Gent: [https://www.cvo.gent/Advies Commissie Inclusief Onderwijs over evolutie naar inclusief](https://www.cvo.gent/Advies%20Commissie%20Inclusief%20Onderwijs%20over%20evolutie%20naar%20inclusief). (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-administraties-en-besturen/onderwijsinhoud-en-leerlingenbegeleiding/secundair-onderwijs/zorgbeleid-leerlingenbegeleiding-en-clb/leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften/advies-commissie-inclusief-onderwijs>
- AGODI. (2020). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/over-onderwijs-en-vorming/agodi-agentschap-voor-onderwijsdiensten/dienstverlening/dienstverlening-agodi-inspectie-en-de-pedagogische-begeleiding-van-het-onderwijs>
- Algemene Directie Statistiek. (2023). *Werkzaamheidsgraad personen met hinder door handicap, aandoening of ziekte naar leeftijd - Steunpunt Werk*. Opgehaald van Steunpunt Werk: <https://www.steunpuntwerk.be/cijfers/werkzaamheidsgraad-personen-met-hinder-door-handicap-aandoening-of-ziekte>
- Brokenleg, M. (2008). Circle of Courage. *Curriculum Connections - Intergenerational Classroom*. Association of Supervision and Curriculum Development.
- Europese Pijler van sociale Rechten. (2017, augustus 25). Opgehaald van Federale Overheidsdienst - Sociale Zekerheid: <https://socialsecurity.belgium.be/nl/internationaal-actief/europese-pijler-van-sociale-rechten>
- Europese Pijler van sociale Rechten. (2017, augustus 25). Opgehaald van Federale Overheidsdienst - Sociale Zekerheid: <https://socialsecurity.belgium.be/nl/internationaal-actief/europese-pijler-van-sociale-rechten>
- Global definition of social Work (juli 2014).
- Icoba. (2024). *The Circle of Courage*. Opgehaald van Icoba: <https://www.icoba.be/opleidingen-incompany/icoba-circle-courage-een-ontwikkelingsstimulerend-en-preventief-denkkader-0>
- (2023). *Jaarrapport Levenslang Leren*. Vlaanderen.be.
- Kompas, V. (2024, oktober 7). *Vrije tijd - VZW Kompas - Kompas*. Opgehaald van Kompas: <https://www.vzwkompas.be/vrije-tijd-vzw-kompas/>
- Konekt, V. (2024, december 19). *Welkom bij Brake-Out*. Opgehaald van Konekt: <https://konekt.be/nl/brake-out>
- Ligo. (2024, augustus 28). *Wat kan je leren? | Ligo*. Opgehaald van Ligo: <https://www.ligo.be/wat-kan-je-bij-ons-leren/>
- Merton, R. (1948). *Selffulfilling prophecy*.
- Note, J. (2024). *Beroepsethisch vraagstuk*. HOGent, Gent.
- Nussbaum, M. (2000). *Capability approach*.
- Olthof, J. (2025, januari 6). *Mensen met licht verstandelijke beperking: 'Hard werken om erbij te horen'*. Opgehaald van Sociaal.Net: <https://sociaal.net/achtergrond/onderzoek-drempels-mensen-met-licht-verstandelijke-beperking/>
- Siho. (2020, augustus 11). *Siho - Voor studenten*. Opgehaald van Siho: <https://siho.be/nl/voor-studenten>
- UNESCO Onderwijs. (2020, oktober 20). Opgehaald van Unesco Vlaanderen: <https://www.unesco-vlaanderen.be/themas/onderwijs>

- Vanbael, L. (2024, maart 25). *'We hebben de mond vol van inclusie, maar spreken met gespleten tong'*. Opgehaald van Sociaal.Net:
<https://sociaal.net/achtergrond/we-hebben-mond-vol-van-inclusie-maar-spreken-met-gespleten-tong/>
- Vandelanotte, P. (2018, maart 30). *Vlaanderen schendt het recht op inclusief onderwijs - Grip*. Opgehaald van Grip:
<https://www.gripvzw.be/nl/artikel/166/vlaanderen-schendt-het-recht-op-inclusief-onderwijs>
- Vlaamse Vereniging Autisme. (sd). *Inclusief onderwijs waar de leerling centraal staat*. Opgehaald van Vlaamse Vereniging Autisme:
<https://autismevlaanderen.be/inclusief-onderwijs-waar-de-leerling-centraal-staat>